

ضرورت و اهمیت بررسی خواص دارویی گیاهان ذکر شده در قرآن کریم و احادیث

علیرضا قنادی^۱، نعیمه سادات داودی^{۲*}

چکیده

گیاهان دارویی از قدیم الایام در بین مردم به عنوان منبع ارزشمند دارویی مطرح بوده و در متون قدیمی نوشته‌هایی به این موضوع اختصاص داده شده است. امروزه نیز استفاده گسترده از گیاهان دارویی و ترکیبات مشتق شده از آنها از جایگاه ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. در این مقاله سعی شده، تا به ضرورت و اهمیت بررسی و تحقیق بر روی گیاهان ذکر شده در قرآن، در احادیث و منابع ارزشمند طب سنتی پرداخته شود. قرآن کریم در برخی از آیات از انسان خواسته است، تا با دقت و تدبیر بیشتری به طبیعت پیرامون خود و از جمله گیاهان بنگرد و از این راه در جهت کسب معرفت بیشتری نسبت به خداوند متعال و آیات او بکوشد و او همواره باید این موضوع را در نظر داشته باشد، که قرآن کتاب علوم طبیعی نیست، بلکه کتابی انسان ساز بوده و نگرش او نباید به نگاه ظاهری به آیات آفرینش منحصر گردد، بلکه آنها را آیات و نشانه‌هایی از وجود خالق حکیم و دانا بداند. بنابراین نباید انتظار داشت که در قرآن جزئیات علوم مختلف تکامل، گیاه شناسی، فارماکولوژی و مانند آن ذکر شود، ولی این موضوع، مانع از آن نخواهد بود که در جهت مباحث رشد و تکامل انسان، اشاره اجمالی نیز به نشانه‌های موجود در آفرینش بشود. در هر صورت، تمامی این امور، می‌تواند رهنمودی برای انسان باشد تا آنها را آیاتی جهت تذکر، تفکر و تعقل بیشتری برای کسب معرفت خداوند متعال دانسته و بی اهمیت از کنار آنها نگذرد. همراه با قرآن، شناخت احادیث گرانبهای اهل بیت (ع) ضروری بوده و کمک بیشتری به حل مشکل اختلافی که بین تفاسیر گوناگون وجود دارد کرده و تطبیق‌های فراگیرتر و ملموس تری نیز برای آیات فراهم می‌آورد. پس این وظیفه‌ای بر همه دانشمندان و علماء است، که با توجه به نیازها و مشکلاتی که در تمامی زمان‌ها و در جوامع مختلف دیده می‌شود، برای کشف حقایق بیشتری از قرآن کریم و ملموس کردن مفاهیم قرآن برای افراد بشر جهت تکامل هرچه بهتر آنها به سوی خداوند متعال به تلاشی پیگیر و خستگی ناپذیر ادامه دهند. در این بین استفاده از منابع طب سنتی اسلام و ایران و دانش کنونی بشر نیز می‌تواند به شناخت و تفسیر بهتر انسان از موضوعات مرتبط کمک نماید.

واژه‌های کلیدی: قرآن کریم، حدیث، طب سنتی، گیاهان دارویی، خواص دارویی

۱- استاد گروه فارماکولوژی دانشکده داروسازی و علوم دارویی و مرکز تحقیقات علوم دارویی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان
* ۲- فارغ التحصیل دکترای داروسازی، دانشکده داروسازی و علوم دارویی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان (نویسنده مسؤول)

مقدمه

در طی چند سال اخیر تقاضای استفاده از گیاهان دارویی به منظور پیشگیری و درمان بیماری‌های مختلف در بین درصد عمده‌ای از مردم جهان افزایش یافته است (۳-۱). گیاهان دارویی از زمان‌های بسیار قدیم، تقریباً در تمام فرهنگ‌ها به عنوان یک منبع ارزشمند دارویی استفاده می‌شده است. استفاده‌های گسترده از داروهای گیاهی و نام بردن و یا آماده سازی آنها در متون قدیمی مانند کتاب مقدس و کاربردهای رایج آن بین عموم مردم، خود شاهدی بر اهمیت این موضوع می‌باشد. امروزه توجه روز افزونی به عالم گیاهان دارویی و مشتقات حاصل از آن به عنوان منابعی ارزشمند و یکتا برای معرفی داروهای جدید و نیز روش‌های تفکیک عصاره‌های گیاهی به اجزای مختلف بر اساس فعالیت بیولوژیک آنها معطوف شده است (۲). گروهی از دانشمندان دلیل این رویکرد مجدد به استفاده از گیاهان دارویی را احتمالاً پاسخی به نیازهای درمانی جامعه و کاهش عوارض جانبی ناخواسته آنها می‌دانند (۱).

گیاهان منبع بالقوه‌ای برای ساخت ترکیبات دارویی هستند (۱۴). ترکیبات فعال زیستی موجود در آنها در طول تاریخ از کشف داروهای جدید و با ارزش درمانی بالا حکایت دارند که در این بین می‌توان به مورفین، آتروپین، توبوکورارین، کینین، دیگوکسین، آسپیرین و تاکسول اشاره کرد (۵ و ۸). در این زمینه نباید ارتباط علوم مختلف مثل گیاه شناسی، فارماکولوژی، فیتوشیمی، بیولوژی و تکنیک‌های مختلف زیستی - مولکولی را نادیده گرفت (۶). در عصر حاضر برخی از داروهای مورد استفاده در دنیا از داروهای سنتی با مکانیسم‌های شناخته شده‌ای منشأ گرفته و توسعه یافته اند. شناخت آنها آغازگر راه‌هایی برای غربالگری ترکیبات طبیعی، طراحی و سپس سنتزی مشابه با ساختار آنها خواهد بود (۵) تا سال ۲۰۰۱ میلادی، حدود ۱۲۲ ترکیب از ساختارهای شناخته شده گیاهان دارویی کشف شده که تنها از ۹۴ گونه گیاه به دست آمده و امروزه به عنوان داروی رسمی مورد استفاده قرار می‌گیرند (۴).

هر چند مشکلاتی در ارتباط با کیفیت گیاهان دارویی از جمله جمع آوری و غربالگری آنها وجود دارد (۶) اما

پیشرفت و توسعه تکنیک‌های مدرن آماده سازی نمونه برای عصاره گیری و آنالیز گیاهان دارویی احتمالاً نقش مهمی را در جلب اعتماد بیشتر مصرف کنندگان نسبت به فرآورده‌های گیاهی با کیفیت بالاتر در سراسر جهان به همراه خواهد داشت (۱). از طرفی تصحیح تصور اشتباه رایج در بین مردم که گیاهان دارویی هیچ عارضه جانبی ندارند (۷) نیازمند انجام مطالعات بیشتر محققان در زمینه اثرات فارماکولوژیک گیاهان دارویی است (۸).

بررسی گیاهان دارویی در منابع طب سنتی:

از جمله منابع ارزشمند طب سنتی ایران می‌توان از قانون والحاوی نام برد. در کتاب قانون ابوعلی سینا به ذکر حدود ۵۰۰ داروپرداخته شده است، که در این میان گیاهان دارویی از جایگاه خاصی برخوردارند (۹). ابوعلی سینا طبیعت را به مثابه یک واحد گسترده‌ای می‌دانست که به عنوان نشانه مشهودی از قدرت خداوند مورد مطالعه قرار می‌گیرد. این مطالعه علمی از جهان طبیعت و پدیده‌هایش از نظر او یک حس کنجکاوی نبوده، بلکه یک سوال عقلی برای کشف این نشانه‌ها و رسیدن انسان به حس قدردانی، حق شناسی و معرفت بیشتری از خداوند متعال است (۱۰). کتاب قانون به عنوان یکی از منابع تدریس طب در اروپا مورد استفاده قرار گرفته است (۱۱). ابو علی سینا و محمد بن زکریای رازی و سایر دانشمندان مسلمان، تداعی گر نام و آوازه تمدن اسلامی هم از نظر مذهبی و هم از نظر علمی در سراسر جهان بودند (۱۲). بررسی و فهرست نمودن آثار گیاهان نام برده شده در قرآن در گنجینه‌های طب سنتی ایران و اسلام بالاخص کتب دانشمندان مشهور و گرانمایه‌ای نظیر محمد بن زکریای رازی، ابن سینا، موفق الدین ابو منصور علی الهروی، سید محمد مومن تنکابنی و محمدحسین عقیلی علوی خراسانی شیرازی به شناخت، معرفی و احیانا کاربرد منطقی و علمی اثرات درمانی این گیاهان کمک شایانی خواهد نمود (۱۱-۹، ۱۵-۱۳).

نقش اسلام و قرآن در شکوفایی علمی دانشمندان:

منشأ اصلی تمدن عظیم اسلامی و علت پیشرفت‌های مادی و معنوی مسلمانان در خاور و باختر، کتاب آسمانی و

این دو موضوع با یکدیگر تفاوت دارند ولی متأسفانه بعضی از افراد تدبیر در قرآن را به معنی تفسیر به رای گرفته و با این گمان، خود را از انوار الهی قرآن محروم ساخته اند (۱۹). بسیاری از علمای طب سنتی اسلام و ایران و نیز دانشمندان کنونی جهان اسلام با بهره گیری از انوار درخشان قرآن در تمامی زمینه‌ها سبب شکوفایی علوم مختلف در گذشته و حال گردیده اند.

خلقت گیاهان، یادآوری و تذکری برای کسب معرفت خداوند متعال:

قرآن یک کتاب علوم طبیعی نیست، بلکه یک کتاب انسان سازی است و بنابراین نبایستی انتظار داشت که جزئیات این علوم مربوط به تکامل، گیاه شناسی، فارماکولوژی و مانند آن در قرآن مطرح شود، ولی این مانع از آن نخواهد بود که به تناسب مباحث رشد و تربیتی انسان اشاره اجمالی و سربسته‌ای نیز به قسمت‌هایی از این علوم در قرآن بشود (۲۱). آیات قرآن، گاه انسان را در افق، طبیعت و جهان پیرامون خویش سیر می‌دهد و گاه او را به سیر در درون وجود خویش دعوت نموده، آیات و نشانه‌های پروردگار را برای او شرح می‌دهد، تا خداوند را در همه جا و همه چیز ببیند (۲۲) و یکی از این شگفتی‌های جهان آفرینش که در آیات قرآن به آن توجه شده، گیاهان هستند که "از انسان می‌خواهد با دقت بیشتری در آنها بنگرد، در نحوه رسیدن میوه‌ها (سوره انعام/آیه ۹۹)، در تنوع رنگی که میان گیاهان مختلف وجود دارد و حال آنکه همه از آبی واحد سیراب می‌گردند و اینکه چگونه خداوند بعضی از آنها را بر بعضی دیگر از نظر میوه برتری داده است." (سوره رعد/آیه ۴) و در نهایت قرآن هدف اصلی از آفرینش گیاهان را "تذکر و تفکر و تعقل در گیاهان و سایر نشانه‌ها برای کسب معرفت بیشتر نسبت به خداوند متعال و هدایت از این طریق" بیان می‌کند (سوره رعد/آیات ۴ و ۳ و ۲) اما با این وجود، فراوانند افرادی که در طبیعت پیرامون خویش از کنار گیاهان و سایر نشانه‌های خلقت عموماً بی‌اعتنایی می‌گذرند ولی ناگهان دانشمندی ژرف‌بین پس از ماه‌ها یا سال‌ها مطالعه و تحقیق اسرار تازه و عجیبی از آن گیاه را کشف می‌کند. "و چه

بی نظیر این دین یعنی "قرآن" است (۱۶). قرآن راهنمای شناخت خداوند است، کتاب زندگی و حیات بوده و مایه هدایت و بشارت برای انسانها و به خصوص مؤمنین است (سوره نمل /آیه ۲). پیامبر اکرم درباره قرآن فرمودند: "شگفتی‌های آن هرگز تمام نمی‌شود و نوآوری‌های آن به کهنگی نمی‌گراید" (۱۸). قرآن یگانه کتابی است که برای یک نسل و یا یک قرن نازل نشده و با گذشت زمان و دگرگونی نسل‌ها از اعتبار آن کاسته نمی‌شود (۱۹). با وجود تاثیر عظیمی که این کتاب آسمانی در زندگی بشر و تحول تاریخ و مخصوصاً مسلمین داشته است، اما آن گونه که شایسته و بایسته مقام قرآن بوده حق آن ادا نشده و بخشی از مطالب قرآن در بین مردم دنیا مهجور مانده است (۱۶)، با آن که خود قرآن فرمود: "و لقد یسرنا القرآن للذکر فهل من مدکر" (سوره قمر /آیه ۱۷) ما قرآن را برای پند گیری سهل و آسان قرار دادیم پس آیا کسی هست که متذکر شود؟"

هنگامی که قرآن به توصیف آیاتش می‌پردازد افق‌هایی از شناخت در برابر انسان می‌گشاید که چون به پژوهش و تدبیر در آنها پرداخته شود با عرضه حوادث روزانه بر آن حقایق نهفته زیادی بر انسان مکشوف می‌گردد (۱۹) و به این ترتیب به همه بشارت می‌دهند که می‌توان در تمامی لحظات زندگی از آن مدد گرفت، زیرا "قرآن شفاء و رحمت برای مؤمنین است" (سوره اسراء/آیه ۸۲). بنابراین امری که انسان باید انجام دهد، داشتن دل و جانی است که بر قرآن گشوده و آماده فهمیدن آن باشد و این کار از طریق تدبیر در قرآن صورت پذیراست. "پس آیا تدبیر در قرآن نمی‌کنند؟" (سوره نساء /آیه ۸۲). تدبیر در قرآن فرصتی برای انسان فراهم می‌آورد که با تفکر و اندیشیدن منطقی در معنی حقیقی آیات از نوری که خداوند متعال در کتاب کریم خود برای هدایت بشر به سوی پروردگارش به ودیعت نهاده، استفاده کرده و در این فرصت، محتوای قرآن را بفهمد. البته باید توجه داشت که آدمی نمی‌تواند به بلندی سطح قرآن ارتقا پیدا کند. اهل بیت (ع) در احادیث بسیاری به تدبیر در قرآن امر و از تفسیر به رای نهی کرده اند. منظور از تفسیر به رای، بیان نظر و رای شخصی بدون هیچ گونه تفکر منطقی و یا در نظر گرفتن معنی حقیقی آیه است، با اینکه

بسیار نشانه هایی (از خدا) در آسمانها و زمین وجود دارد که آنها از کنارش می گذرند و از آن روی می گردانند!" (سوره یوسف /ایه ۱۰۵). پس هیچ چیز در این عالم بیهوده افریده نشده چرا که همگی نشانی از خلقت خداوند دانا و حکیم دارند (سوره انبیاء/ آیه ۱۶).

گیاهان ذکر شده در قرآن:

قرآن کریم در برخی از آیات به طور اجمالی تنها به ذکر نام کلی گیاهان اکتفا کرده و در آیاتی دیگر به ذکر نام برخی از آنها پرداخته، که شاید یکی از دلایل آن، اهمیت و ویژگی های خاص این گیاهان از جهت خواص دارویی یا خوراکی آنها است و یا با بیان آنها به عنوان جزئی از کل، اهمیت گیاهان و نقش آنها را در زندگی انسان متذکر شده است (۲۳) که در هر صورت هر کدام از این امور می تواند گوشزد و رهنمودی برای ما باشد تا ساده و بی اهمیت از کنار آنها و سایر نشانه های خلقت نگذریم. همانطور که با پیشرفت روز افزون علوم تجربی آثار دارویی خاصی در برخی از آنها شناخته شده است.

به منظور درک بیشتر معارف قرآن در این بخش از راه های زیر می توان مدد گرفت:

- مقایسه کردن موارد استعمال الفاظ با یکدیگر برای یافتن مفاهیم مشترک بین آیات
- پی گیری روش های آیه به آیه و موضوع به موضوع قرآنی

در آیات قرآن توجه به این نکته ضروری است که گاه برگرداندن اسامی گیاهان ذکر شده از زبان عربی به فارسی باعث مشتبه شدن نام آن گیاه شده که در این موارد اغلب کتابها و تفاسیر به کتاب "مفردات راغب" استناد می کنند و طبیعی است که در استعمال باید آن چیز معتبر شمرده شود که اشخاص متوجه به بلاغت در نظر دارند، هر چند تفاسیر و کتابهایی هم با نظر مخالف در این زمینه دیده می شوند، مانند "من" در زبان عربی که اکثر تفاسیر و مفردات راغب و نیز کتاب الحاوی محمد بن زکریای رازی به معنی ترنجبین گرفته (۲۴ و ۲۵) اما در کتاب قانون از آن به گز انگبین (۲۶) و در منبع دیگری نیز از آن، با عنوان گلسنگی به نام شیرزاد (Lecanora escolenta) یاد

شده است (۲۷). از این جهت محققین بر آنند که با بررسی و مقایسه خصوصیات و توضیحاتی که در قرآن، احادیث، منابع طب سنتی، دانش کنونی بشری و نظرات متخصصان در این زمینه وجود دارد به معانی صحیح دست یابند، اگر چه هیچ تضادی وجود ندارد که برای یک کلمه چندین مفهوم یافت شود و معمولاً نباید مفاهیم قرآنی را تنها به یک مورد خاص منحصر کرد بلکه می توان از آن به عنوان یکی از مصادیق آیه یاد کرد. از طرفی در بررسی آیات قرآن گاه نام گیاهی دیده می شود که از ظاهر خود آیه و آیات قبل و تفاسیر آن بر می آید که احتمالاً به اهداف دارویی و غذایی آن پرداخته نشده است بلکه هدفی دیگر را دنبال می کند. در گروهی دیگر از آیات، به درختانی در بهشت (طوبی) و یا در جهنم (زقوم) اشاره شده است، از آنجا که برای این درختان هیچ گونه نظیر یا مانندی در این دنیا وجود ندارد، در منابع سعی شده که بسیار کلی به آنها پرداخته شود اگر چه در بعضی از کتب و تفاسیر برای آنها مشابهی فرض شده است. باید توجه داشت که آیات قرآن معارف ظاهری و باطنی داشته و در زمان بررسی دقیق تر بر روی آنها بایستی تمامی نکات مدنظر قرار گیرد.

در برخی از آیات قرآن کریم تنها به ذکر نام کلی گیاهان و یا اجزای گیاه اشاره شده است، مانند:

- ۱- گیاه (نبات: بقره/۶۱ و ۲۶۱- آل عمران/۳۷- انعام/۹۹ - اعراف/۵۸- یونس/۲۴- حجر/۱۹- نحل/۱۱ و ۶۵ - کهف/۴۵- طه/۵۳- حج/۵- مؤمنون/۲۰- شعراء/۷۱ - نمل/۶۰- لقمان/۱۰- یس/۳۶- صافات/۱۴۶- ق/۷ و ۹- حدید/۲۰- نوح/۱۷- نبا/۱۵- عبس/۲۷)
- ۲- درخت (شجره: بقره/۳۵- اعراف/۲۲ و ۲۰، ۱۹- ابراهیم/۲۶ و ۲۴ (شجره طیبه و خبیثه)- اسراء/۶۰ - طه/۱۲۰- حج/۱۸- مؤمنون/۲۰- نور/۳۵- نمل/۶۰ - قصص/۳۰- لقمان/۲۷ - یس/۸۰- صافات/۱۴۶ و ۶۴، ۶۲- دخان/۴۳- فتح/۱۸ - رحمن/۶- واقعه/۷۲)
- ۳- گیاهان خودرو و چراگاه (اب: عبس/۳۱)
- ۴- سبزیها (بقل: بقره/۶۱- قضب: عبس/۲۸)
- ۵- زراعت (زرع: انعام/۱۴۱- نحل/۱۱- کهف/۳۲- شعراء/۱۴۸ - سجده/۲۷- زمر/۲۱- دخان/۲۶- فتح/۲۹- حجرات/۲۹)

- حرت: واقعه/۶۳) - ۶- گیاهان داربستی و غیر داربستی (معروشات و غیر معروشات: انعام/۱۴۱)
- ۷- صنوان و غیر صنوان (رعد/۴)
- ۸- میوه (فاکمه و ثمره: بقره/۲۶۶ و ۱۵۵، ۱۲۶، ۲۵، ۲۲ - انعام/۱۴۱ (میوه‌های نوبر) و ۹۹ - اعراف/ ۵۷ و ۱۳۰ - رعد/۳ - ابراهیم/۳۷ - نحل/ ۶۹ و ۶۷، ۱۱ - کهف/۴۲ و ۳۴ - مؤمنون/۱۹ - فاطر/۲۷ - یس/۵۷ و ۳۵ - صافات/۴۲ - ص/۵۱ - فصلت/۴۷ - زخرف/۷۳ - دخان/۵۵ - محمد(ص)/۱۵ - طور/۲۲ - رحمن/۶۸ و ۵۲، ۱۱ - واقعه/۳۲ و ۲۰ - مرسلات/۴۲ - عبس/۳۱ - اکل: بقره/۲۶۵ - رعد/۳۵ - ابراهیم/۲۵ - کهف/۳۳ - انعام/۱۴۱)
- ۹- برگ (ورق: انعام/۵۹ - اعراف/۲۲ - طه/۱۲۱)
- ۱۰- هسته (نوی: انعام/۹۵)
- ۱۱- دانه (حب: بقره/۲۶۱ - انعام/۹۹ و ۹۵، ۵۹ - انبیاء/۴۷ - لقمان/۱۶ - یس/۳۳ - ق/۹ - رحمن/۱۲ - نبا/۱۵ - عبس/۲۷)
- ۱۲- کاه و بقایای خشک شده گیاه (رحمن/۱۲ - فیل/۵)
- ۱۳- گیاه خشک و خرد شده (هشیم: کهف/۴۵)
- ۱۴- عصاره (عصر: یوسف/۴۹ و ۳۶)
- ۱۵- خارسمی (ضریع: غاشیه/۶)
- در برخی دیگر از آیات قرآن نام تعدادی از این گیاهان ذکر شده است:
- ۱- انجیر (تین: سوره تین /۱)
- ۲- خرما (نخل: سوره بقره/۲۶۶ - انعام/۹۹ و ۱۴۱ - رعد/۴ - نحل/۱۱ و ۶۷ - اسراء/۹۱ - کهف/۳۲ - مریم/۲۳ و ۲۵ (رطب) - طه/۷۱ - مؤمنون/۱۹۱ - شعراء/۱۴۸ - یس/۳۴ - ق/۱۰ (طلع: شکوفه خرما) - قمر/۲۰ - رحمن/۱۱ و ۶۸ - حاقه/۷ - عبس/۲۹ - حشر/۵ (لینه: نوعی از درخت خرما) - نساء/۴۹ و ۷۷ (فتیلا: شکاف هسته خرما) - فاطر/۱۳ (قطمیر: پوسته نازک هسته خرما) - یس/۳۹ (عرجون: شاخه خشک خوشه خرما)
- ۳- زیتون (زیتون: سوره انعام/۹۹ و ۱۴۱ - نحل/۱۱ - مؤمنون/۲۰ - عبس/۲۹ - نور/۳۵ - تین/۱)
- ۴- انگور (عناب: بقره/۲۶۶ - انعام/۹۹ - رعد/۴ - نحل/۱۱ و ۶۷
- ۱- اسراء/۹۱ - کهف/۳۲ - مؤمنون/۱۹ - یس/۳۴ - نبا/۳۱ - عبس/۲۸)
- ۵- انار (رمان: انعام/۹۹ و ۱۴۱ - رحمن/۶۸)
- ۶- سدر (سدر: سبأ/۱۶ - نجم/۱۴ و ۱۶ - واقعه/۲۸)
- ۷- درخت مسواک یا اراک (خمت: سبأ/۱۶)
- ۸- زنجبیل (زنجبیل: انسان/۱۷)
- ۹- کافور (کافور: انسان/۱۷)
- ۱۰- گز (ائل: سبأ/۱۶)
- ۱۱- عدس (عدس: بقره/۶۱)
- ۱۲- خیار (قثاء: بقره/۶۱)
- ۱۳- پیاز (بصل: بقره/۶۱)
- ۱۴- سیر یا گندم (فوم: بقره/۶۱)
- ۱۵- موز یا افاقیا (طلح: واقعه/۲۹)
- ۱۶- کدو (یقطين: صافات/۱۴۶)
- ۱۷- خردل (خردل: انبیاء/۴۷ - لقمان/۱۶)
- ۱۸- ریحان (ریحان: رحمن/۱۲ - واقعه/۸۹)
- ۱۹- گندم (سنبله: بقره/۲۶۱ و یوسف/۴۳ و ۴۶)
- ۲۰- طوبی (طوبی: رعد/۲۹)
- ۲۱- زقوم (زقوم: اسراء/۶۰ - صافات/۶۲ - دخان/۴۳ - واقعه/۵۲)
- ۲۲- ترنجبین، گزانگبین و یا گل‌سنگ (من: سوره بقره/۵۷ - سوره اعراف/۱۶۰ - سوره طه/۸۰) (۲۸ و ۲۹).
- بررسی برخی از خواص دارویی گیاهان ذکر شده در قرآن به وسیله احادیث اهل بیت (ع):
- در کنار قرآن، شناختن تفاسیر و احادیث ائمه وحی (ع) در ارتباط با آیات ضروری است، زیرا از یک سو، مشکل اختلافی را که بین تفاسیر گوناگون وجود دارد حل می‌کنند و از سوی دیگر تطبیق‌های فراگیرتری برای آیات فراهم می‌آورد (۱۹).
- در کتاب "دانشنامه احادیث پزشکی" به نقل از شیخ صدوق احادیث طبی بر چند گونه تقسیم شده است:
- برخی از آنها با نظر به آب و هوای مدینه گفته شده‌اند و به نظر می‌رسد که بکار بستن آنها در دیگر شرایط آب و هوایی درست نیست.
- در برخی از آنها معصوم (ع) بر پایه آنچه از حال و طبع

ضرورت و اهمیت بررسی خواص دارویی گیاهان ذکر شده در ...

بهره مند شده و طریقی برای کسب معرفت و شناخت خداوند متعال گردد. از طرفی در بعضی از احادیث از علوم قرآن به نام " بطن " یاد شده که احتمالاً به این دلیل است که این علوم بر عامه مردم پوشیده است و بر حسب سطح معلومات افراد درجات پنهان بودن از لحاظ عقلی و علمی متفاوت شده و با تدبیر آشکار می‌گردد (۱۹).

در سال‌های اخیر، توجهی ویژه و نگاهی ساختاری به گیاهان نامبرده شده در قرآن از دیدگاه‌های مختلف توسط مجامع علمی ایران و دنیا شده است و در این بین بررسی‌ها و مطالعات دارویی یا فارماکوگنوستیک محدودی نیز وجود دارد (۳۳-۳۱). با در نظر گرفتن مطالب ارائه شده در این مقاله و بررسی‌های عمیق‌تر موضوعات تخصصی مذکور توسط مجامع مختلف دانشگاهی و حوزوی، می‌توان امید داشت که بخشی از بطن‌های علوم قرآنی، از لحاظ عقلی و علمی بیش از پیش برای دانشمندان حیطه‌های مختلف شناخته شود.

سوال کننده می‌دانسته، پاسخ داده و از همان موضع فراتر نرفته است، چه این که امام بیش از آن شخص به طبع آن آگاهی داشته‌اند.

برخی از آنان را مخالفان، با هدف زشت نمایاندن چهره مذهب در نگاه مردم در میان احادیث گنجانده‌اند.

دربری از آنها سهوی از راوی حدیث، سرزده است. در برخی از آنان بخشی از حدیث حفظ شده و قسمت دیگر از آن فراموش شده است (۳۰).

از آنجا که ضعف سند احادیث طبی نمی‌تواند دلیل عدم صدور قطعی آنها باشد و با توجه به وجود زمینه جعل در احادیث، نه می‌توان همه این احادیث را در امر پزشکی در اختیار عموم گذاشت، و نه می‌توان به طور کلی آنها را کنار زد و خود را از بخشی از این ذخایر علمی محروم نمود. بنابراین، برخی از علما و بزرگان دین برای پالایش احادیث طبی و بهره مند شدن جامعه و بخصوص مراکز علمی از آنها، تصمیم به جمع‌آوری و تنظیم احادیث گرفتند (۳۰).

بحث و نتیجه‌گیری

نیازها، ضرورت‌ها و مشکلاتی در هر عصر وجود دارد که از سپری شدن زمان و پیدا شدن مسائل جدید و مفاهیم تازه در عرصه زندگی سرچشمه می‌گیرد. بر همه دانشمندان است که در هیچ عصر و زمانی از پای ننشینند و برای کشف حقایق بیشتری از قرآن مجید به تلاش و کوشش پی گیر و مخلصانه ادامه دهند (۱۸). تفاسیر قرآن کریم بر حسب اختلاف زمان یا سلیقه یا رشته علمی و تخصصی مفسران مختلف نوشته شده است و از عجایب این کتاب الهی این است که هر مفسری از هر جهت به آن توجه کرده قرآن را جامع و کامل یافته است (۲۰). در تفسیر آیات باید به مسائل سازنده زندگی مادی و معنوی و به خصوص مشکلات اجتماعی که تماس نزدیک با حیات فرد و اجتماع دارد توجه گردد (۱۸). شاید بتوان گفت این که اشارات علمی قرآن به یک دانش خاص منحصر نشده بلکه از پدیده‌ها و نشانه‌های متنوعی از عالم طبیعت در علوم مختلف یاد می‌کند، جنبه تذکر و یادآوری برای همه و بخصوص دانشمندان آن علوم دارد، تا با تفکر و تعقل در آنها و در کتاب خدا از نور هدایت

REFERENCES:

- 1- Huie C. A review of modern sample-preparation techniques for the extraction and analysis of medicinal plants. *Anal Bioanal Chem.* 2002; 373: 23-30.
- 2- Hoareau L., Dasilva E.J. Medicinal plants: A re-emerging health aid. *Electronic J Biotechnol.* 1999; 2(2):3-4.
- 3- Verpoorte H., Kim H.K., Choi Y.H. Plants as source of medicines. in: Bogers R.J., Craker L.E., Lange D. (eds.). *Medicinal and aromatic plants.* Amsterdam, Springer. 2006, 261-273.
- 4- Daniel S., Fabricant R., Norman R. The value of plants used in traditional medicine for drug discovery. *Enviromental Health Perspective* 2001; 109: 69-75.
- 5- Ghorbani A., Naghibi F., Mosaddegh M. Ethnobotany, ethnopharmacology and drug discovery. *Iranian J Pharm Sci.* 2006; 2(2): 109-118.
- 6- Balunas M., Kinghorn A. Drug discovery from medicinal plants. *Life Sci.* 2005; 78(5): 431-441.
- 7- Whiting W., Clouston A., Kerlin P. Black cohosh and other herbal remedies associated. *Med J Aust.* 2002; 177: 432-435.
- 8- Viegi L., Pieroni A., Guarrera P., Vanglist R. A review of plants used in folk veterinary medicine in Italy as basis for a databan. *J Ethnopharmacol.* 2003; 89(2-3): 221-244.
- 9- Hamidi S., Sajjadi H., Boroujerdi A., Golshahi B., Djalilian H. Avicenna's treatise on otology in Medieval Persia. *Otol Neurotol.* 2008; 29(8): 1198-1203
- 10- <http://en.wikipedia.org/wiki/Avicennism>.
- 11- http://en.wikipedia.org/wiki/The_Canon_of_Medicine.
- 12- Iqbal M. Islam and Science. *Ars Disputandi.* 2006; 6: 1566-5399.
- ۱۳- موفق الدین ابو منصور علی الهروی. الابنیه عن حقایق الادویه. به تصحیح و کوشش: بهمنیار، احمد، محبوبی، اردکانی حسین. تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱-۲۷۰.
- ۱۴- سید محمد مومن تنکابنی: تحفه المومنین. تصحیح و تحقیق: رحیمی، روجا، شمس اردکانی، محمدرضا، فرجامند، فاطمه. تهران، انتشارات مرکز تحقیقات طب سنتی و مفردات پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، ۱۳۸۶، صص ۲-۳۷۱.
- ۱۵- محمدحسین عقیلی علوی خراسانی شیرازی: مخزن الادویه. تحقیق، تصحیح و تحشیه: شمس اردکانی، محمدرضا، رحیمی، روجا، فرجامند، فاطمه. تهران، انتشارات صهبای دانش با همکاری دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۳۸۸، صص ۴-۶۸۳.
- ۱۶- قرائتی، محسن. تفسیر نور، ج. ۱. تهران، انتشارات مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، ۱۳۸۳، ص ۸.
- ۱۷- قرآن کریم.
- ۱۸- مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، ج. ۱. تهران، انتشارات دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۴، صص ۲۰-۳۱.
- ۱۹- مترجمان. تفسیر هدایت، ج. ۱. مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۷، صص ۸۴-۲۵.
- ۲۰- شریعتی، محمد تقی. تفسیر نوین. تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۴۶، صص ۶۲ و ۵۲.
- ۲۱- مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، ج. ۱۱. تهران، انتشارات دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۴، ص ۸۱.
- ۲۲- مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، ج. ۵. تهران، انتشارات دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۴، ص ۳۶۶.
- ۲۳- مکارم شیرازی، ناصر. تفسیر نمونه، ج. ۴. تهران، انتشارات دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۴، ص ۱۵۳.
- ۲۴- خسروی حسینی، سید غلامرضا. ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ قرآن، ج. ۴. تهران، انتشارات مرتضوی، ۱۳۷۵، ص ۲۵۶.
- ۲۵- رازی، محمد بن زکریا. الحاوی، ج. ۲۰. ترجمه و تنظیم و تحقیق. افشاری پور، سلیمان. تهران، انتشارات فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۴، ص ۱۱۳.
- ۲۶- ابن سینا. قانون در طب، ج. ۲. ترجمه. شرفکندی، عبدالرحمن. تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۰، ص ۲۲۷-۲۷.
- اصفهان، محمد مهدی. پاره های طب سنتی ایران (۲). درمانگر، ۱۳۸۷، ۱۷ و ۱۰.
- ۲۷- اصفهان، محمد مهدی. پاره های طب سنتی ایران. درمانگر، ۱۳۸۷، ۱۷ و ۱۰.
- ۲۸- عبدالباقی، محمد فؤاد. المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم. قاهره، دارالکتب المصریه، ۱۳۶۴.

- ۲۹- فاروقی، محمد اقتدار حسین. گیاهان در قرآن. ترجمه. نمائی، احمد. مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۸۴.
- ۳۰- محمدی ری شهری، محمد. دانشنامه احادیث پزشکی، ج. ۱. ترجمه. صابری، حسین. قم، دارالحدیث، ۱۳۸۴، ص ۲۰-۱۷.
- 31- Musselman L.J. Trees in the Koran and Bible. Unasylya. 2003; 54: 45-52.
- 32- Shafaghat A. Phytochemical investigation of Quarnic fruits and plants. J Med Plants. 2010; 9(35); 61-66.
- 33- Ahmad M., Khan M.A., Marwat S.K., Zafar M., Khan M.A., Ul Hassan T., Sultana Sh. Useful medicinal flora enlisted in holy Quran and Ahadith. American-Eurasian J Agric Environ Sci. 2009; 5(1): 126-140.

Necessity and Importance of Studying Properties of Plants Mentioned In the Holy Quran, Hadiths, and Traditional Medicine Sources

Alireza Ghannadi¹, Naeimehsadat Davoodi¹

Abstract:

Since ancient times, medicinal plants have been considered as valuable sources of medicine and some texts in ancient books point to the topic. Nowadays, the extensive use of medicinal plants and their derived compounds have also an important position. In the current paper, the necessity and importance of studying and researching on plants considered in the holy Quran, hadiths, and valuable sources of traditional medicine are addressed. For this purpose, holy Quran as well as general interpretation books and traditional and new medicine textbooks were used as references. In some verses in the holy Quran, man is asked to look at his surrounding nature, including plant with more scrutiny, and in this way to attempt to achieve a better cognition about the Almighty God and His signs. Man should always keep this in mind that Quran is not a book of experimental sciences; rather it is a book which leads to development of righteous human and the view toward the book should not be limited to the appearance of signs of the divine creation. The signs should be considered as the symbols of existence of the all-knowing Creator. Therefore, it should not be expected to find the details of different sciences such as evolution, botany, pharmacognosy, and so on. However, this does not prevent some quick glances at the signs present in creations for development of man. In general, all these items can be guides for man to consider them as the reminders of more careful thinking to achieve better cognition about God and not passing them carelessly. In addition to the holy Quran, getting familiar with hadiths is necessary and would be helpful in solving the problems arising from the differences in various interpretations. Moreover, hadiths provide more sensible comparisons for the signs. So, this is a responsibility of scientists to continue their attempts for discovering more principles in the holy Quran and make them more sensible for others. This would help people in being developed and getting closer to God. Islamic and Iranian traditional medicine sources can help us to know, find and interpret details about mentioned topics.

Keywords: The holy Quran; Hadith; Traditional medicine; Medicinal plants; Drug properties.

1- Department of Pharmacognosy, School of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences, Isfahan University of Medical Sciences, Isfahan, Iran